

2009. – 334 p. – Available at: <https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/3209/DmainD6–29–09.pdf?sequence=1> (21.05.2017). – Title from the screen.

References

1. Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk / Za red. Yu. S. Shemshuchenka. – K.: Iurydychna dumka, 2007. – 992 s.
2. Denysiuk S. H. «Terorystychnyi separatyzm» v suchasni Ukraini: sprobа teoretyko–prykladnoho analizu / S. H. Denysiuk, V. O. Korniienko // Hileya: nauk. visn. – K., 2015. – Vyp.93 (2). – S.342–345.
3. Divak V. V. Separatyzm yak fenomen suchasnoi polityky: politolohichni ta pravovi aspekty: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: spets. 23.00.02 «Polit. in–ty ta protsesy» / V. V. Divak. – K., 2010. – 23 s.
4. Kresin O. V. Pravo narodiv na samovyznachennia ta protydia separatyizmu v mizhnarodnomu pravi / O. V. Kresin // Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky. – 2014. – Vyp.65. – S.352–357.
5. Nedavnia O. Yevropeizatsiia ta setsesionistski konflikty u sviti / O. Nedavnia // Ukrainiske relihiieznavstvo. – K., 2010. – №56: Relihiia – svit – Ukraina: kolektyv. monohr. v 3–kh kn. Kn.1: Relihiia u sviti kulturno–tsyvilizatsiinoho dialohu. – S.191–198.
6. Panibudlaska V. Etnopolitychnyi separatyzm – poniattia, zmist, formy i pryroda / V. Panibudlaska // Nauk. zapysky In–tu polit. i etnonatsionalnykh doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – K., 2009. – Vyp.44 (pidseriia «Kurasivski chytannia»). – S.306–313.
7. Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk / Uporiadnyk V. P. Horbatenko; za red. Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka. – K.: Heneza, 2004. – 736 s.
8. Rafalskyi I. Samovyznachennia ta separatyzm. Pytannia teorii / I. Rafalskyi // Nauk. zapysky In–tu polit. i etnonatsionalnykh doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – K., 2014. – Vyp.4–5 (72–73). – S.78–93.
9. Tsebenko O. Formy vyjavu separatyizmu: teoretyko–metodolohichniy aspekt / O. Tsebenko // Ukrainiska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. – Lviv: Lvivska politehnika, 2014. – Vyp.26. – S.44–51.
10. Yavir V. Federalizm yak tekhnolohiia separatyizmu v Ukraini / V. Yavir // Viche. – 2015. – №14. – S.18–21.
11. Conflict Barometer [Electronic Resource] / Heidelberg Institute for International Conflict Research. – 2016. – No.25. – 206 p. – Available at: http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2016.pdf (21.05.2017). – Title from the screen.
12. Pantazopoulos P. Secessionist Movements: An Analytical Framework [Electronic Resource]: Honors Theses / P. Pantazopoulos / Southern Illinois University Carbondale. – 1995. – 34 p. – Available at: http://open.uiuc.lib.uiuc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1188&context=uhp_theses (19.05.2017). – Title from the screen.
13. Secessionism and Separatism Monthly Series: «Secession and Secessionism» by Alexander Pavković [Electronic Resource] // H–Net: Humanities & Social Sciences Online: [Website]. – Available at: <https://networks.h-net.org/node/3911/discussions/90459/secessionism-and-separatism-monthly-series-secession-and> (20.05.2017). – Title from the screen.
14. Siroky D. S. Secession and Survival: Nations, States and Violent Conflict [Electronic Resource] / D. S. Siroky: dissertation submitted ... of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy / Department of Political Science Duke University. – 2009. – 334 p. – Available at: <https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/3209/DmainD6–29–09.pdf?sequence=1> (21.05.2017). – Title from the screen.

Balatska O. B., candidate of political sciences, doctoral candidate of department of political science and jurisprudence, SE «Luhansk Taras Shevchenko National University» (Ukraine, Starobilsk), balatskaya@ukr.net

Armed separatism as a form of political violence: theoretical analysis

The essence, forms and tendencies of modern separatism had been studied. It had been noted that separatism as a political and legal phenomenon is the embodiment of the unresolved contradiction between the right to self-determination of peoples and the principles of territorial integrity and state sovereignty. It had been determined that separatism as a process of territorial separation from the existing state can take different forms among which the foremost place is occupied by secession that leads to the state or quasistate establishment. It had been defined that modern separatist conflicts have a high level of political violence intensity and become protracted. It had been clarified that secessionist conflicts often lead to the further escalation of the interstate or intrastate violence the result of which may be next wave of secession.

Keywords: political violence, armed conflict, separatism, secession, irredentism.

* * *

УДК 321.01

Дахно О. Ю.,
аспірант, Національний інститут
стратегічних досліджень
(Україна, Київ), aleks9000@gmail.com

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Здійснено аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на забезпечення та збереження територіальної цілісності держави; ідентифіковано причини виникнення кризи територіальної цілісності сучасної держави та шляхи протидії їй в умовах розвитку та укріплення конституційно демократичного устрою; наведено інструментарій захисту територіальної цілісності «нових незалежних держав» та її належного інституційного оформлення, що є запорукою утвердження міжнародного миру та глобальної безпеки.

Наголошено на необхідності утвердження багатокомпонентної системи захисту територіальної цілісності держави. Обґрунтовано доцільність запровадження стратегічної парадигми захисту інтересів держави, відсутність якої створює високий рівень ймовірності втрати державою територіальної цілісності. Доведено, що важливе місце в структурі політики забезпечення територіальної цілісності сучасної держави має належати міжнародно–правовим засобам, які регулюють діяльність держав та інших суб'єктів у даній сфері.

Ключові слова: територіальна цілісність, територіальна недоторканість, сепаратизм, анексія, сецесія, глобальна інтеграція, національна держава, глобальна держава, глобальна безпека, державний суверенітет, територіальна дезинтеграція, міжнародний мир, територіальні конфлікти, національна безпека.

Початок ХХІ століття, який супроводжується пошуком формування внутрішньодержавної та геополітичної ідентичності, поставив у новому ракурсі питання територіальної цілісності перед сучасними державами, які стикнулись із сепаратизмом, анексією та сецесією. Розвиток національної самосвідомості в пострадянській період спровокував значну кількість територіальних проблем, які стали фактором виникнення територіальних конфліктів у Чечні, Молдові, Абхазії, Південній Осетії. В умовах утворення нових незалежних держав в результаті розпаду інших традиційно постає питання правового врегулювання їх територіальної цілісності, ідентифікації геополітичних факторів, які впливають на її забезпечення та збереження. Виходячи з цього в межах політологічної науки сформувалась значна кількість дослідницьких підходів, спрямованих на розроблення відповідних логічних схем, які розкривають особливості забезпечення територіальної цілісності сучасної держави. Більшість таких підходів пронизана з'ясуванням причин виникнення кризи територіальної цілісності сучасної держави та протидії їй в умовах розвитку та укріплення конституційно демократичного устрою.

Протягом тривалого часу предметом широкого наукового дискурсу виступали різні дослідницькі аспекти аналізу територіальної цілісності та розроблення політичних інструментів її захисту, що дозволило сформувати системний спектр термінологічної визначеності. У такому ракурсі дана проблематика виступала предметом окремого аналізу в працях таких вчених, як: В. Тацій, М. Даньшин, Я. Лангінюв, С. Бабурін, І. Барциц, І. Левакіна, В. Радченко, Д. Шарп, Дж. С. Най, З. Бжезинський, С. Юртаєва та інші.

Не дивлячись на те, що проблеми територіальної цілісності мають певний рівень теоретико–методологічного обґрунтування, що тим самим слугує умовою чіткої артикуляції даного терміну в межах відповідних нормативно–правових документів, і досі відсутніми є синтезовані розробки ідентифікації основних факторів

забезпечення територіальної цілісності сучасної держави, по суті мірою знижує технологічний ресурс ефективності її внутрішньої та зовнішньої політики та реалізації відповідних геополітичних стратегій.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Варто відзначити, що наявність значної кількості територіальних проблем у розвитку сучасних держав пов'язана з відсутністю ефективної системи захисту їх територіальної цілісності, що в кінцевому випадку й приводить до розпаду та відокремлення частин їх території. Здебільшого це відбувається через відсутність стратегічної парадигми захисту інтересів держави, що загалом створює високий рівень імовірної втрати державою територіальної цілісності, а відтак послаблює потенціал національної безпеки. Виходячи з цього, доцільно враховувати два рівні факторів: зовнішні та внутрішні, які визначають особливості територіальної цілісності сучасних держав і впливають на формування системи її захисту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є здійснення аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на забезпечення та збереження територіальної цілісності, ідентифікувати причини виникнення кризи територіальної цілісності сучасної держави та протидії їй в умовах розвитку та укріплення конституційно демократичного устрою, обґрунтувати доцільність запровадження стратегічної парадигми захисту інтересів сучасної держави, розробити інструментарій захисту територіальної цілісності «нових незалежних держав» та належного інституційного оформлення, що є запорукою утвердження міжнародного миру та глобальної безпеки.

Найбільш потужним виступає зовнішній фактор, який характеризує зовнішній вплив держав, який синергійно приводить до певних змін у територіальній цілісності держави. З цього приводу *П. К. Менон*, аналізуючи зовнішні виклики забезпечення територіальної цілісності «нових незалежних держав», вказав на наявність міжнародно визнаних кордонів як критерій, який досить часто приводить до її порушення. Саме тому в «практиці міжнародних відносин існує норма, відповідно до якої держави зобов'язані утримуватись від формального визнання нової держави, якщо вона мала територіальні проблеми, оскільки це по-суті втягує її у невіршений конфлікт» [1, с. 117].

Виходячи з проблем, з якими стикнулись держави в постмодерний період, що стосується зокрема визнання держав, які входили до радянського простору та зокрема Югославії, «внутрішньо-адміністративні кордони розглядалися як міжнародно визнані, аби принцип територіальної цілісності поширювався і на новоутворені держави, не потребуючи при цьому додаткових інструментів легітимізації» [2, с. 44]. В кінцевому випадку це призвело до того, що порушення внутрішніх кордонів цих держав, які були закріплені лише національними конституціями, відразу ж здобувало міжнародну правову підтримку. Це тим самим поглиблювало конфлікт між державами, оскільки «визнання внутрішніх кордонів новоутворених держав не поширювалось на кордони автономій (автономні республіки мали власні конституції)» [3, с. 74].

У даному відношенні постає питання про легітимність критеріїв визнання «нових» держав, адже

на нормативному рівні не визначено, яка кількість держав має визнати її, аби вона здобула «повний об'єм міжнародної правосуб'єктності». У підтвердження цього *А. Бьюкенен* відзначає, що «виникнення держави в принципі не залежить від її визнання в ролі суб'єкта міжнародного права іншими державами, хоча гіпотетично невизнання може додати їй лише труднощів у налагодженні контактів з іншими державами» [4, с. 6]. Це також обумовлено й положеннями міжнародного права, яке «не обмежує можливість інших держав визнавати чи не визнавати ті чи інші новостворені державні утворення, їм надається право самим аналізувати та визначати ступінь необхідності та обґрунтування можливого визнання» [4, с. 8]. Саме тому й досі в глобальному світі існує значна кількість «невизнаних держав», або «частково визнаних», які й досі не набули належної міжнародної правосуб'єктності. Однак, на думку *Дж. Кроуфорда*, в цьому не має особливої необхідності, «оскільки система міжнародного права визнає можливість зміни кордонів держав на основі права народу на самовизначення, якщо дана держава дотримується прав людини та її основних свобод» [5, с. 65].

Саме тому важливе місце в структурі політики забезпечення територіальної цілісності сучасної держави має належати міжнародно-правовим засобам, які регулюють діяльність держав та інших суб'єктів у даній сфері. З цього приводу також варто відзначити, що для сучасної держави особливо важливу роль відіграють кордони, оскільки на них зосереджений спектр стратегічних інтересів держав, які складають основу їх національної безпеки, а тому їх стабільність та належне інституційне оформлення є запорукою утвердження міжнародного миру та глобальної безпеки. Саме тому, на думку *Б. Бутрос-Галі*, «будь-яка зміна території держави, її нових політико-правових абрисів, за виключенням випадків відчуження території держави, яка здійснила акт агресії (при цьому згода такої держави не потрібна) має здійснюватись на основі добровільної угоди сусідніх держав, принципу рівноправ'я та самовизначення народів, які населяють відповідну територію, з урахуванням правомірності їх інтересів» [6, с. 217]. Це свідчить про те, що кордони «нових держав» мають бути закріплені в спільних договорах між державами, оскільки розмитість їх встановлення, різна інституційна пам'ять держав за умови відсутності чітких договорів щодо укладення кордонів традиційно призводять до виникнення територіальних спорів.

У добу глобалізму, коли активізується фактор «територіальної розмитості» національних держав, актуалізується пошук доцільності запровадження цивілізованих способів збереження та захисту територіальної цілісності. У результаті цього, на думку *У. Бека*, «радикальне перегрупування сил в глобальному світі привело до перманентного утворення нових союзів, коаліцій та навіть і нових держав» [7, с. 116]. Здебільшого йдеться про геополітичну реструктуризацію світу, коли його політична карта є достатньо дефрагментованою, функціонують спірні («взаємозалежні») території, невизнані держави, продовжується процес подрібнення держав, зростають сепаратистські рухи, які поглиблюють територіальні проблеми. Саме тому, на думку *І. Валлерстайна*, для сучасних

держав, які бажають зберегтись на політичній карті світу, стратегічно важливо застосовувати гнучкі способи зміни державної території, що тим самим забезпечить збереження її цілісності. До таких способів він відносить: обмін в результаті домовленості між зацікавленими державами про спільні поступки відповідно до принципів міжнародного права, цесію, передачу частини території іншій державі відповідно до географічних факторів на основі укладення спільного договору, акрецію, природне прирощення території держави, адюдикацію, розширення території згідно рішень міжнародного арбітражу [8]. При цьому вчений одностайно наголошує на мирному врегулюванні територіальних спорів між сучасними державами в межах глобального простору, адже, на його думку, будь-яке розширення території однієї держави завжди супроводжується порушенням цілісності іншої, а тому воно не може бути законно легітимізованим.

У межах аналізу даного аспекту варто особливо враховувати і той факт, що «кардинальні геополітичні трансформації» кінця ХХ століття, забезпечивши політичну реструктуризацію світу, увиразнили особливу детермінованість *принципів територіальної цілісності та права народу на самовизначення*. В результаті чого, на думку С. Райтнера, «державність здобули навіть ті народи, які раніше не мали досвіду державного будівництва, більшість держав успадкували від розпаду імперій національне питання, що тим самим породило значну кількість проблем їх державного розвитку і в окремих випадках привело до нових територіальних розподілів» [9, с. 499]. У даному відношенні також варто враховувати і той факт, що в ідеалі принцип територіальної цілісності у сучасному світі мав би захищати не лише «право народу, але й права людини». Однак, якщо взяти до уваги процеси деколонізації, то така конструкція даного принципу не діє. Це Г. Ейбет та Ф. Вейбер пояснюють тим, що «завжди на певній території, яка прагне до самовизначення, проживають люди, які в силу певних обставин цього не бажають і які можуть становити навіть значну частину населення, а тому заради них ці принципи мають бути належно юридично інституціоналізовані» [10, с. 79].

У контексті аналізу особливостей забезпечення територіальної цілісності сучасної держави слід також особливу увагу звернути на *інтеграційну тенденцію*, яка в особливому ракурсі актуалізує контактну функцію кордонів сучасних держав. Ідеться про динамізацію форм налагодження взаємодії громадян в прикордонних районах, що тим самим приводить до утворення так званих «зон взаємодії сусідніх держав». Прикладом цього слугують «кордони таких країн Європейського Союзу, як Франція, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Люксембург, які підписали Шенгенську угоду, тим самим ставши своєрідною віссю утворення могутнього міжнародного економічного району, в межах якого вільно переміщуються люди, товари та послуги» [1, с. 303].

Важливу увагу в контексті розкриття даного аспекту також доцільно приділити ідентифікації кордонів держав пострадянського простору, які й досі зберігають високий рівень контактності між собою. Переважною мірою йдеться про те, що кордони цих держав, здебільшого залишаючись «прозорими, розмитими та

невизначеними», слугують успішнішому налагодженню інтегративної взаємодії. В той же час відповідні інституційні структури, які функціонують в межах СНД (Митний союз), які хоча й слугують розширенню форм торгівельно-економічної інтеграції цих країн, становлять виклики для їх територіальної цілісності. Усе це ставить питання про делімітацію та демаркацію кордонів в межах саме цих держав, аби попередити, а інколи вже і протистояти викликам територіальної цілісності. Варто відзначити, що в більшості пострадянських держав вирішення територіальних питань носить латентний характер, що тим самим слугує сприятливим фактором для міжнародної міграції, тероризму та транскордонної злочинності, а це, у свою чергу, розширює її сферу національної небезпеки.

Важлива методологічна артикуляція в контексті аналізу зовнішніх факторів впливу на територіальну цілісність сучасних держав належить також *миротворчості* як «комплексу дій, який здійснюється представниками міжнародного співтовариства для припинення війн, встановлення чи підтримання міжнародного миру, попередження воєнних загроз», що тим самим слугує забезпеченню підтримання територіальної цілісності держав як структурної складової їх системи національної безпеки». В даному відношенні миротворчість пов'язується з упровадженням концепції «позитивного миру», який, на думку її автора Й. Галтунга, може бути встановлений шляхом «ліквідації «структурного насилля» (прямого та культурного), зумовленого протистоянням між країнами центру та периферії» [11, с. 505].

Подолати таке насилля без шкоди втрати територіальної цілісності держави відповідно до даної концепції можливо лише шляхом запровадження п'яти основних інструментів, серед яких: 1) підтримання миру; 2) встановлення миру; 3) миробудівництво; 4) примус до миру; 5) превентивна дипломатія. При цьому також варто відзначити, що під поняттям «позитивного миру» вчений розуміє «стабільний стан існування світової системи, яка характеризується досягненням рівноваги між націями та державами».

Відтак, миротворчість, слугуючи попередженню загроз чи припиненню війни, також сприяє вирішенню національних питань в межах багатонаціональних держав. При цьому варто відзначити, що особлива геополітична доцільність миротворчості в межах розвитку сучасних держав обумовлена «різким зростанням кількості внутрішньодержавних протистоянь, викликаних етноконфесійними, етнотериторіальними та етнополітичними причинами, в результаті чого почастишали конфлікти між багаточисельними озброєними угрупованнями в середині держав та структурами влади, які проходять шлях внутрішнього розпаду» [12, с. 10].

Варто відзначити, що миротворчі операції ХХІ ст. стають дедалі більш комплексними, мають характер «всеоб'ємного урегулювання» і спрямовані на «поскофліктне відновлення». В результаті цього миротворчість набула нового типу – *миробудівництва* (миробудівна місія), що в окремих випадках також зводиться до «державного будівництва» в постліберальних суспільствах. Це свідчить про те, що «в сучасних умовах сформувалась нова тенденція розвитку миротворчості, яка характеризується ускладненням операцій, розширенням видів діяльності шляхом переходу від виконання

контрольно-спостержних функцій до вирішення організації-управлінських завдань» [13, с. 227]. У даному відношенні методологічний акцент зміщується в бік «мирного облаштування світу в постконфліктний період». Тобто миробудівництво застосовується по завершенню конфлікту для встановлення основ миру між державами та гарантії збереження їх територіальної цілісності та недоторканості. Такий варіант миробудівництва включає «функціонування відповідних інститутів, які сприяють укріпленню миру, укладенню відповідних угод про організацію взаємодії між ворогуючими державами, проведення або контроль за проведенням національних виборів, відновлення громадської інфраструктури, економічну модернізацію» [14].

Дотримуючись новітньої глобальної логіки реалізації миротворчих операцій, перед державами постала складна проблема пошуку «оптимального варіанту втручання держав», аби забезпечити їх територіальну цілісність та «будівництво держав», до яких *М. Даффілд* відносить: 1) здійснення втручання до виникнення конфлікту або коли він перебуває в латентній формі, не допускаючи його ескалації; 2) невтручання у конфлікт в момент його активного розгортання; 3) миротворча діяльність по завершенню конфлікту [15]. У даному відношенні під «будівництвом держав» розуміється «особливий варіант миротворчості, який включає комплекс дій зі створення політичних систем на основі детально розроблених проектів реформування державних інститутів» [16, с. 93]. Це повною мірою розкриває ідеологічний характер реалізації миробудівних операцій, які мають право на реалізацію лише за умови, якщо вони слугують принципам лібералізму, глобального управління та гуманітарного права. В протилежному випадку вони ймовірно можуть становити виклики для територіальної цілісності та недоторканості держав, «оскільки продовжують ліберальну практику створення та укріплення мінімалістської держави з децентралізованою політичною системою» [17, с. 83].

Виходячи з цього, аби сучасні держави володіли належним інструментарієм захисту територіальної цілісності в умовах протистояння впливу зовнішніх факторів, на думку *Т. Уейсса*, має бути утверджена багатоконпонентна система захисту територіальної цілісності держави, яка включає:

- міжнародно-правове оформлення державних кордонів сусідніх держав як запоруку надійного закріплення за допомогою міжнародних засобів лінії проходження державного кордону;
- міжнародно-правову протидію сепаратизму як одному з нових джерел руйнування цілісності держав;
- міжнародну співпрацю у сфері охорони державного кордону, яка дозволяє координувати спільну діяльність держав;
- забезпечення територіальної цілісності держав у рамках функціонуючої системи міжнародної безпеки, спрямованої на попередження, припинення та нейтралізацію зовнішніх загроз [2, с. 179].

У межах аналізу внутрішніх факторів, які визначають особливості територіальної цілісності сучасних держав, доцільно виходити із суперечливості та ускладненості військово-політичної ситуації у світі, яка характеризується високим рівнем детермінованості

зовнішніх та внутрішніх умов розвитку держав. З цього приводу *Ф. Фукуяма* наголошує на існуванні «значної кількості регіональних міждержавних та внутрішньодержавних проблем, загострення яких загрожуватиме перерости в міжнародні озброєні конфлікти та локальні війни» [18]. Це, на його думку, обумовлено зростанням соціальних, політичних, економічних, територіальних, національно-етнічних та релігійних суперечностей, до вирішення яких різні держави можуть застосовувати силові методи реалізації регіонального чи глобального домінування. Відтак, сучасна методологія захисту територіальної цілісності з необхідністю має враховувати «зростання позиції сили окремих держав». Аби цьому протистояти, важлива увага має приділятися реалізації ефективної політики забезпечення територіальної цілісності в середині держав, яка можлива лише за умови «посилання свого військово-стратегічного, економічного та науково-технічного потенціалу» [19].

З цього приводу, аналізуючи особливості забезпечення територіальної цілісності сучасної держави, значну увагу *М. Закір* зосередив на реалізації функцій судової влади, спрямованих на забезпечення сталого, поступального та стабільного розвитку держави. На його думку, «рішення судів усіх рівнів детермінує діяльність усіх органів державної влади знизу доверху, формує надійну правову систему безпеки держави спільно із законодавчою та виконавчою владою» [19, с. 220]. Важливою перевагою реалізації функцій судової влади (судового механізму) в забезпеченні територіальної цілісності сучасної держави є її відмежування від політичної доцільності.

У деяку методологічну суперечність входить до наведеної вище концепція *Ж. Кунера*, в межах якої вчений виходить із того, що «територіальна цілісність сучасної держави забезпечується єдністю системи державної влади» [20, с. 51]. Така єдність, у свою чергу, «забезпечується та гарантується конституцією, яка визначає єдиний територіальний політичний та правовий простір держави, принципи побудови системи органів державної влади, які надають державі форму цілісного утворення» [20, с. 53]. У такий спосіб вчений вказує на певне заперечення принципів міжнародного права та можливість їх реалізації в межах сучасної національної держави.

Однак такий підхід певною мірою має право на існування, оскільки більшість політологічних та правових концепцій базуються на тому, що територіальна цілісність сучасних держав забезпечує безпеку та цілісність держав як на міждержавному так і внутрішньодержавному рівнях. Слідуючи такій логіці, вчені одностайно прийшли до необхідності розмежування нормативних елементів захисту принципу територіальної цілісності держави за їх функціональною спрямованістю [21; 22; 23]. Виходячи з цього, на думку *Д. Донлі*, держава з метою забезпечення своєї цілісності на міждержавному рівні зобов'язана: 1) утримуватись від вторгнення, нападу, захоплення, анексії та окупації чужих територій; 2) не допускати будь-які прояви посягань на державну територію; 3) утримуватись від застосування сили та загрози її застосування проти територіальної цілісності та недоторканості держав; 4) утримуватись від розпалювання прикордонних

конфліктів та вчинення прикордонних провокацій [23, с. 27]. На внутрішньодержавному рівні держава, аби забезпечити безпеку та цілісність своєї території, зобов'язана: поважати цілісність державної території; гарантувати недоторканість кордонів; не допускати будь-які дії, які суперечать цілям та принципам Уставу ООН, проти територіальної цілісності та єдності держави.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, здійснений аналіз особливостей захисту територіальної цілісності сучасної держави дозволив ідентифікувати зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на її забезпечення та збереження. На підставі цього наведено причини виникнення кризи територіальної цілісності сучасної держави та протидії їй в умовах розвитку та укріплення конституційно демократичного устрою, обґрунтовано доцільність запровадження стратегічної парадигми захисту інтересів держави, відсутність якої створює високий рівень імовірної втрати державою територіальної цілісності, а відтак послаблює потенціал національної безпеки. Розроблено інструментарій захисту територіальної цілісності «нових незалежних держав» та її належного інституційного оформлення, що є запорукою утвердження міжнародного миру та глобальної безпеки. Саме останній аспект є найменш дослідженим в межах сучасної політологічної науки, що тим самим закладає перспективи його подальшого розроблення у контексті сучасних дослідницьких підходів

Список використаних джерел

1. Oxford Handbook on the United Nations / Ed. by Thomas G. Weiss and Sam Daws. – Oxford University Press, 2008. – 489 p.
2. Weiss T. (ed.) *Collective Security in a Changing World*. – Boulder, CO: Lynne Rienner, 2013. – 511 p.
3. Maill H. *The Peacemakers: Peaceful Settlement of Disputes since 1945*. – New York: St. Martin's Press, 2012. – 398 p.
4. Бьюкенен А. Сецессия. Право на отделение, права человека и территориальная целостность государства / А. Бьюкенен. – М.: «Рудомино», 2014. – 439 с.
5. Проблема признания государств (научная дискуссия) // *Международная жизнь*. – 2009. – №11. – С.59–72.
6. Бутрос-Гали Б. Повестка дня мира / Б. Бутрос-Гали. – Нью-Йорк: ООН, 2012. – 311 с.
7. Бек У. Космополитическое мировоззрение / У. Бек; вступ. ст. В. Л. Инземцев. – М.: Центр исследований постиндустриального общества, 2008. – 311 с.
8. Вальерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / пер. с англ. под ред. В. И. Инземцева. – М.: Логос, 2004. – 368 с.
9. Ratner S. *The New UN Peacekeeping. Building Place in Lands of Conflict After the Cold War*. – New York, 2015. – 607 p.
10. Aybet G., Bieber F. From Dayton to Brussels: The impact of EU and NATO Conditionality on State Building in Bosnia & Hercegovina // *Europe-Asia Studies*. – 2011. – Vol.63. – P.68–117.
11. Gizelis T.-I. Gender Empowerment and United Nations Peacebuilding // *Journal of Peace Research*. – 2009. – Vol.46. – N4. – P.499–529.
12. Carver M. *Long War, Short Peace: The Rise and Decline of Ethnopolitical Conflict at the End of the Cold War* // *People Versus States*. US Institute of Peace. – May 2009 Revision. – Table 8. – P.8–29.
13. Ramsbotham O., Woodhouse T., Miall H. *Contemporary Conflict Resolution. The prevention, management and transformation of deadly conflicts*. – Cambridge, Malden, 2015. – 399 p.
14. Департамент операций по поддержанию мира (ДОПМ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.un.org/ru/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml>
15. United Nations Peacebuilding Fund [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unpbf.org/>
16. Bieber F. *Building Impossible States? State-Building Strategies and EU Membership in the Western Balkans* // *Europe-Asia Studies*. – 2011. – Vol. 63. – No.10. – P.44–117.
17. Tull D. *Troubled State-building in the DR Congo: the Challenge from the Margins* // *Journal of modern African Studies*. – 2010. – Vol.48. – No.4. – P.77–94.
18. Фукуяма Ф. *Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке* [пер. с англ.] [Электронный ресурс] / Ф. Фукуяма. – М., 2006. – Режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/politologiya/fukuyama-state_building—ru-2007-1.pdf
19. Zacher, Mark W. *The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force*. International Organization. – 2001. – №55 (2). – P.215–250.
20. Cooper J. *Territorial integrity can't trump the basic human right to self-determination* // *The Tiraspol Times*. – 7 April 2008. – P.43–59.
21. Клайн Э. Самоопределение наций: созидание или опасная забава / Э. Клайн // *Общественные науки и современность*. – 2013. – №2. – С.3–19.
22. Сенезе С. Права человека и право народов: два раздельных мира / С. Сенезе // *Международные отношения*. – 2011. – №2. – С.32–49.
23. Donnelly D. K. *States and substates in a free world: a theory of national self-determination* // *Nationalism and ethnic politics*. – Summer 2016. – Vol.2. – №2. – P.11–29.

References

1. Oxford Handbook on the United Nations / Ed. by Thomas G. Weiss and Sam Daws. – Oxford University Press, 2008. – 489 p.
2. Weiss T. (ed.) *Collective Security in a Changing World*. – Boulder, CO: Lynne Rienner, 2013. – 511 p.
3. Maill H. *The Peacemakers: Peaceful Settlement of Disputes since 1945*. – New York: St. Martin's Press, 2012. – 398 p.
4. B'jukenen A. *Seccessija. Pravo na otdelenie, prava cheloveka i territorial'naja celostnost' gosudarstva* / A. B'jukenen. – M.: «Rudomino», 2014. – 439 s.
5. *Problema priznanija gosudarstv (nauchnaja diskussija) // Mezhdunarodnaja zhizn'*. – 2009. – №11. – S.59–72.
6. Butros-Gali B. *Povestka dnja mira* / B. Butros-Gali. – N'ju-Jork: OON, 2012. – 311 s.
7. Bek U. *Kosmopoliticheskoe mirovozzrenie* / U. Bek; vstup. st. V. L. Inozemcev. – M.: Centr issledovanij postindustrial'nogo obshhestva, 2008. – 311 s.
8. Vallerstajin I. *Konec znakomogo mira: Sociologija XXI veka / per. s angl. pod red. V. I. Inozemceva*. – M.: Logos, 2004. – 368 s.
9. Ratner S. *The New UN Peacekeeping. Building Place in Lands of Conflict After the Cold War*. – New York, 2015. – 607 p.
10. Aybet G., Bieber F. From Dayton to Brussels: The impact of EU and NATO Conditionality on State Building in Bosnia & Hercegovina // *Europe-Asia Studies*. – 2011. – Vol.63. – P.68–117.
11. Gizelis T.-I. Gender Empowerment and United Nations Peacebuilding // *Journal of Peace Research*. – 2009. – Vol.46. – N4. – P.499–529.
12. Carver M. *Long War, Short Peace: The Rise and Decline of Ethnopolitical Conflict at the End of the Cold War* // *People Versus States*. US Institute of Peace. – May 2009 Revision. – Table 8. – P.8–29.
13. Ramsbotham O., Woodhouse T., Miall H. *Contemporary Conflict Resolution. The prevention, management and transformation of deadly conflicts*. – Cambridge, Malden, 2015. – 399 p.
14. *Departament operacij po podderzhaniju mira (DOPM) [Elektronnyj resurs]*. – Rezhym dostupu: <https://www.un.org/ru/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml>
15. *United Nations Peacebuilding Fund [Elektronnyj resurs]*. – Rezhym dostupu: <http://www.unpbf.org/>
16. Bieber F. *Building Impossible States? State-Building Strategies and EU Membership in the Western Balkans* // *Europe-Asia Studies*. – 2011. – Vol. 63. – No.10. – P.44–117.
17. Tull D. *Troubled State-building in the DR Congo: the Challenge from the Margins* // *Journal of modern African Studies*. – 2010. – Vol.48. – No.4. – P.77–94.
18. Fukujama F. *Sil'noe gosudarstvo: Upravlenie i mirovoj porjadok v XXI veke* [per. s angl.] [Elektronnij resurs] / F. Fukujama. – M., 2006. – Rezhim dostupu: http://yanko.lib.ru/books/politologiya/fukuyama-state_building—ru-2007-1.pdf
19. Zacher, Mark W. *The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force*. International Organization. – 2001. – №55 (2). – P.215–250.

20. Cooper J. Territorial integrity can't trump the basic human right to self-determination // The Tiraspol Times. – 7 April 2008. – P.43–59.

21. Klajn Je. Samoopredelenie nacija: sozidanje ili opasnaja zabava / Je. Klajn // Obshhestvennyye nauki i sovremennost'. – 2013. – №2. – S.3–19.

22. Seneze S. Prava cheloveka i pravo narodov: dva razdel'nyh mira / S. Seneze // Mezhdunarodnye otnosheniya. – 2011. – №2. – S.32–49.

23. Donnelly D. K. States and substates in a free world: a theory of national self-determination // Nationalism and ethnic politics. – Summer 2016. – Vol.2. – №2. – P.11–29.

Dakhno O. Yu., PhD student of the National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kyiv), aleks9000@gmail.com

The main factors of ensuring the territorial integrity of the modern state

Within this article the external and internal factors that affect the security and territorial integrity of the state are analyzed. The causes of the crisis of the territorial integrity of the modern state and ways to resist it in the conditions of development and strengthening of the constitutional democratic system are identified. Instruments to protect territorial integrity of «new independent states» are presented as well as its proper institutional framework, which is the key to strengthening international peace and global security.

The necessity to establish a multi-system protection of territorial integrity is highlighted. The expediency of introducing strategic paradigm to protect the interests of the state is emphasized, the lack of which creates a high level of probable loss of the state's territorial integrity. It is proved that an important place in the structure of policies ensuring the territorial integrity of the modern state must belong to international legal tools governing the activities of states and other actors in this field.

Keywords: territorial integrity, territorial inviolability, separatism, annexation, secession, global integration, national state, global state, global security, national sovereignty, territorial disintegration, international peace, territorial conflicts, national security.

* * *

УДК 316.485.6

Калюжна Ю.,
аспірантка, Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України
(Україна, Київ), expelliarmus3107@gmail.com

ПОПЕРЕДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Зроблено спробу аналізу засобів та механізмів попередження соціальних конфліктів, зокрема за допомогою технологій інформаційного впливу на соціум та окремі соціальні групи-мішені. Розглянуто основні фази розвитку соціального конфлікту, серед яких основну увагу зосереджено на передконфліктній фазі. Досліджено основні механізми попередження та врегулювання конфлікту у соціальній системі із застосування факторів інформаційного впливу.

Ключові слова: соціальна система, соціальний конфлікт, функції соціального конфлікту, причини конфлікту, попередження соціального конфлікту, інформація, інформаційні механізми, інформаційний вплив.

Розробка механізмів попередження та протидії соціальним конфліктам посідає ключове місце у сучасній системі управління. Оскільки будь-яка соціальна система є елементом певної іншої, більш глобальної системи, закономірності якої визначають основні властивості та обставини розвитку власних підсистем, державу як соціальну систему також слід розглядати з позиції місця, яке вона посідає у міжнародній системі, яка активно трансформується, що породжує безліч локальних та регіональних конфліктів у певних підсистемах, що потребують дієвих підходів до їх попередження та врегулювання з врахуванням інформаційного аспекту.

Як приклад можна навести ситуацію на території східних областей України впродовж 2014–2017 рр., де інформаційне протистояння відіграє одну з ключових ролей у боротьбі між Росією та Україною. Причому

Російська Федерація у інформаційній війні проти України застосовує весь спектр «активних заходів» впливу не тільки на локальний та регіональний, але і глобальний інформаційний простір [5]¹.

Технології інформаційного впливу застосовуються не тільки для інспірування та ескалації соціальних конфліктів, але і для їх врегулювання, управління та попередження.

З огляду на все вищевказане предметом аналізу даної статті є інформаційні механізми попередження соціальних конфліктів, а метою – визначення новітніх механізмів ініціювання соціальних конфліктів та протидії їм; аналіз наявих інструментів інформаційного впливу на соціум та порівняння їх превентивного потенціалу у різних сферах життя суспільства, – політичній, економічній, соціальній тощо.

Тенденції виникнення та ескалації соціальних конфліктів були предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Так, теорії соціального конфлікту, його функції вивчали Г. Зіммель, який, власне кажучи, ввів у науковий обіг саме поняття конфлікту, Т. Парсонс [6], Л. Козер [4], М. Вебер [11], Е. Мейо, Р. Дарендорф, кожен з яких визначив свій погляд на роль та функції конфлікту у розвитку та функціонуванні всієї соціальної системи. Що стосується попередження соціальних конфліктів, то дане питання на сучасному етапі досліджували Н. Т. Кільмашкіна [3], С. В. Соколов [9], А. Н. Чуміков, С. С. Алексєєв, М. І. Пірен [8], І. Е. Бекешкіна та ін.

До того ж, впродовж останніх років чималий досвід місії з врегулювання соціальних конфліктів у різних регіонах світу набули ООН, регіональні та локальні державні та недержавні організації.

Новизна одержаних результатів визначається систематизацією даних щодо використання інформаційного аспекту в сучасних соціальних конфліктах та реальною оцінкою сучасного стану розробки механізмів попередження і протидії виникненню та ескалації соціальних конфліктів.

Як зазначив М. Вебер у «Методології соціальної науки», конфлікт є невід'ємним атрибутом соціального життя, адже «мир» є не більше ніж зміна форми самого конфлікту або сторін, що конфліктують, зміна самого предмету конфлікту або зміна можливостей вибору [12].

Питання щодо ролі соціального конфлікту у розвитку системи також є досить суперечливим, тому що соціальний конфлікт може як привести до розвитку соціальної системи, так і до виникнення загрози її існуванню та остаточному руйнуванню системи. Тобто соціальний конфлікт несе у собі як негативні, так і позитивні функції та наслідки. Так американський соціолог Т. Парсонс розглядав конфліктну поведінку як девіантну, а сам соціальний конфлікт як ознаку хвороби соціального організму [6]. В свою чергу, Л. Козер вбачав у конфлікті позитивні функції, адже він спонукає соціальну систему до розвитку та оновлення, вказуючи на існуючі у ній недоліки [4]. Наприклад, серед конструктивних функцій соціального конфлікту слід виділити таку, що дозволяє виявити протиріччя у

¹ «Активні заходи» СРСР проти США: пролог до гібридної війни: аналіз. доп. / Д. В. Дубов, А. В. Баровська, Т. О. Ісакова, І. О. Коваль, В. П. Горбулін; за заг. ред. Д. В. Дубова. – К.: НІСД, 2017. – 88 с/